

پشت پرده سیل مرگ بار مشهد

کارشناسان از ریشه های وقوع سیل اخیر شهر و راهکارهای پیشگیری از وقوع چنین حوادثی می گویند

گزارش روز

روزنامه نگار
لاله سادات چوبی

چهل دقیقه نفس گیر و مرگبار، چهل دقیقه بحرانی و سخت که اگرچه از لحاظ زمانی چندان طولانی نبود، آسیب های جبران ناپذیری بر جای گذاشت؛ از جان باختن شش نفر از همشهریانمان گرفته تا آب گرفتگی و مسدود شدن معابر اصلی و آب افتادگی تعداد زیادی از خانه ها در برخی مناطق مشهد و بهت و ناپاوری شهروندانی که در روز روشن سیل زندگی شان را با خود برد؛ بحرانی که البته سبب شد محمدرضا قلندر شریف، شهردار مشهد، با صدور حکمی حسن کلیدری، رئیس گروه پدافند غیر عامل و پیشگیری از بحران شهرداری، را عزل و محمدشیدایی مهنه را به عنوان سرپرست این گروه منصوب کند. هیچ کس حتی تصورش را هم نمی کرد که در دومین کلان شهر کشور وضعیت بعد از حدود ۳۹ میلی متر بارش، آن هم در عرض چهل دقیقه، آن قدر بحرانی شود که درست در یکی از میدان های اصلی و مرکزی، شهروندانی در تالابی از گل و لای و آب و البته در روز روشن غرق شوند. بنابه روایت برخی کارشناسان و مدیران، بارش حدود ۳۹ میلی متر باران در این مدت کوتاه در بیست سال گذشته شهر - به روایت برخی دیگر در ۳۵ سال گذشته - بی سابقه بوده است؛ البته برخی هم این میزان بارش را در پنجاه سال گذشته مشهد بی سابقه دانسته اند. اما چه می شود که بارش باران الهی در شهر تشنه مشهد بحران سازی می شود؟ ایپاد کار کجاست؟ این غافل گیری از کجانشئت گرفته است؟

نارنجی یا قرمز؟ مسئله این است

ایداره کل هواشناسی خراسان رضوی پیرو هشدار سطح زرد شماره ۸ مورخ بیست و چهارم اردیبهشت ماه، برای روز سه شنبه، ۲۵ اردیبهشت ماه، هشدار نارنجی صادر کرده بود. اطلاعیه این اداره کل چنین بود: «سامانه در حال گسترش به استان خراسان رضوی از ۲۵/۲/۱۴۰۳ تا دوشنبه هفته آینده به تناوب تقویت و باعث افزایش حجم بارش های رگباری توأم با رعد و برق، در نواحی مستعد صاعقه، بارش تگرگ و وزش باد شدید خواهد شد؛ بنابراین آب گرفتگی، رواناب و سیلابی شدن مسیل ها و همچنین اختلال در سیستم حمل و نقل استان در این فاصله زمانی رخ خواهد داد.»

اختلال در سایت هواشناسی

وقتی صبح پنجشنبه، ۲۷ اردیبهشت ماه، برای بررسی پیش بینی های هواشناسی در روزهای گذشته به سایت این اداره کل سر می زنیم، درکمال تعجب آخرین اطلاعیه هشدار هواشناسی را مرتبط با همین هشدار نارنجی، آن هم مورخ ۲۵ اردیبهشت ماه رؤیت می کنیم؛ به عبارتی این سایت که باید همواره به روز باشد، دست کم دو روز است که به ظاهر به روزرسانی نشده است. همچنین این اتفاق در حالی است که در سایت مذکور در قسمت پیش بینی پنج روزه استان اختلال اطلاع رسانی وجود دارد. مراجعه چند باره ما به قسمت

موضوعی که اتفاقا رضا عباسی، سرپرست اداره کل مدیریت بحران استانداری خراسان رضوی، نیز درباره آن به رسانه ها اعلام کرد: در باره صادر نشدن هشدار قرمز هواشناسی باید بگوییم این موضوع را با هواشناسی مطرح کردیم که گفته شد هشدار قرمز برای بارش های بیش از هفتاد هشتاد میلی متر صادر می شود و این سطح از بارش هشدار نارنجی دارد. هواشناسی خراسان رضوی البته اعلام کرده است که با تداوم فعالیت سامانه بارشی در استان، احتمال تکرار سیل در مشهد در روزهای آینده وجود دارد.

نوشدارو بعد از مرگ سهراب

اما وقوع سیل گرچه در وهله اول غافل گیری بی سابقه ای را در نیم روز تاریک مشهد سبب شد، بعد از آن چهل دقیقه نفس گیر، مدیریت بحران استان به صورت اضطراری تشکیل جلسه داد. ۲۶ اردیبهشت ماه، جلسه ستاد پیشگیری، هماهنگی و عملیات پاسخ به بحران استان منصوبه ای را به تصویب رساند که به واقع نوشدارویی پس از مرگ سهراب بود. طبق اعلام جواد خدایی، معاون هماهنگی امور عمرانی استانداری خراسان رضوی و براساس دستور استاندار خراسان رضوی باید تا روز یکشنبه، ۳۰ اردیبهشت ماه، همه مرخصی های مدیران دستگاه های اجرایی لغو شود و همه مدیران باید در محل خدمت، حتی در روز جمعه، حاضر باشند. همه محورهای تفرجگاهی، گردشگری، اقامتگاهی، بوم گردی و پارک ها در راستای تعطیلی قبلی نیز تا روز دوشنبه تعطیل خواهند بود.

حجم بالای بارش ها، متهم اصلی

برای یافتن پاسخ پرسش های ابتدای این گزارش سراغ سرپرست اداره کل مدیریت بحران استانداری می رویم. رضا عباسی در پاسخ به این سؤال که چه می شود که این سیل چهل دقیقه ای این حجم از خسارات جانی و تأسیساتی را به شهر تحمیل می کند، می گوید: به دنبال بارش ۳۹ میلی متری باران در مشهد در چند نقطه شهر آب افتادگی داشتیم که بخش زیادی از آب افتادگی ها با حضور اکیپ های هلال احمر، شهرداری، سپاه، بسیج، آب و فاضلاب و سایر دستگاه های اجرایی تا ظهر پنجشنبه برطرف شد. در میدان انقلاب مشهد باگشایی صورت گرفت و تا این لحظه (ظهر پنجشنبه) در حوزه معابر شهری هیچ مشکلی وجود ندارد. او ادامه می دهد: در سیدی در دو کوچه سپاه ۶۷ و ۶۹ آب افتادگی حدود شصت واحد مسکونی وجود داشت که آنجا هم اکیپ هایی مشغول تخلیه رسوبات شدند و تا ظهر جمعه همه این آب افتادگی ها بر طرف می شود. سرپرست اداره کل مدیریت بحران استانداری خراسان رضوی با بیان اینکه سامانه بارشی تا شامگاه فردا (یکشنبه) در استان استقرار دارد، گفت: از مردم می خواهیم از تردد غیر ضروری در شهر (نظیر تردد در تفرجگاه ها و مناطق توریستی که امکان وقوع سیلاب وجود دارد) پرهیز کنند.

عباسی می افزاید: هماهنگی های لازم برای استقرار اکیپ های بنیاد مسکن انجام شده است تا میزان خسارت وارد شده به مردم را از زیایی کنند و در مرحله آخر این برآوردها را به سازمان هدایت بحران کشور برای تأمین اعتبار ارسال خواهیم کرد. بار دیگر از سرپرست اداره کل مدیریت بحران استانداری می پرسیم که علت اصلی سیل در مشهد چه بود. او بیان می کند: هواشناسی به موقع هشدار نارنجی خود را صادر کرد و ما هم به عنوان استانداری هشدار نارنجی را دو روز قبل از وقوع بارش ها به کل استان،

دست کاری در طبیعت، عامل سیل

یک کارشناس شهرسازی نیز درباره ریشه سیل اخیر معتقد است: سیلاب مشهد هشدار از جانب طبیعت به همه ما بود. در واقع طبیعت با این اتفاق، این نکته را به جامعه انسانی یادآوری کرد که دست از تخریب طبیعت به هر دلیلی برداریم. محمدعلی علی نژاد با بیان اینکه مسدود کردن و تغییر سطح مسیل ها که عمدتاً با دخالت انسان صورت می گیرد، یکی از دلایل ایجاد سیلاب هاست، بیان می کند: این میحت در سیل اخیر مشهد به کاهش سطح نفوذپذیری آب در محدوده ارتفاعات جنوبی مشهد هم ارتباط داشت. این کارشناس شهرسازی تأکید می کند: در بالادست منطقه سیل اخیر، یعنی کمی بالاتر از پل حافظ، میدان انقلاب و پل جهاد، زمین های یادگان سابق ارتش قرار داشت که تقریباً در شرایط فعلی قسمت زیادی از این اراضی با دست کاری انسانی تبدیل به خیابان شده است. همین خیابان کشی ها دخالتی در سیستم طبیعی تخلیه آب در این منطقه است که منجر به هدایت آب در محدوده های شهری به نقاط پایین دستی شده است.

علی نژاد ادامه می دهد: بخشی از دخالت ها برای ایجاد جاده کمربند جنوبی نیز تعدادی از مسیل آب ها و چشمه ها را کور کرد و در حقیقت این دست اندازی ما در کار طبیعت بود که خسارات جبران ناپذیری وارد کرد. ما در سه دهه قبل شاید همین میزان بارندگی را داشتیم، اما سیلی با این شدت نداشتیم. وی می گوید: چهارشنبه قبل ما در خیابان ها و در مرکز شهر سیلاب دیدیم و این در حالی است که دست کم وقوع سیل با این شدت باید در مسیل ها دیده شود. این کارشناس شهرسازی بیان می کند: در گذشته رویکرد مدیریتی برای هدایت سیلاب شهری در بسیاری از کشورها به صورت سنتی و معطوف به جمع آوری، انتقال و دفع آن بود، اما امروزه رویکرد مدرن در مدیریت سیلاب شهری باتکیه بر روش هایی که بیشترین تطابق را با فرایندهای چرخه طبیعی آب سطحی دارد، منطبق شده است که اصطلاحاً روش های «توسعه کم اثر» نامیده می شود. به کارگیری این روش به عنوان یکی از راهبردهای مهم در مدیریت سیلاب شهری، به ویژه در کشورهایی توسعه یافته هر روزه اهمیت بیشتری پیدا کرده و روبه گسترش است؛ بنابراین در ایران نیز باید به این مدل ها توجه شود.

خلأ آموزش فرهنگ شهروندی

با این حال آتشباد دوم محمد جواد قائمی ریشه این نوع غافل گیری ها در مواجهه با مخاطرات طبیعی را جای خالی آموزش های اولیه شهروندان در مواجهه با سیل، زلزله، حریق و سایر بلایای طبیعی می داند و معتقد است این مسئله حلقه مفقوده و اکنش سریع در مواجهه با این مخاطرات طبیعی است. قائمی اظهار می کند: مدیریت بحران و پیش بینی سازمان های متولی و تعبیه و جانمایی درست زیرساخت های شهری در وقوع پدیده سیل یک طرف ماجراست، اما اینکه فرد در مواجهه با سیلاب بداند چه باید بکند، مهم تر از عوامل ایجادکننده سیل است. آتشباد دوم بازنشسته سازمان آتش نشانی شهرداری مشهد با بیان اینکه ارسال بالغ بر ۲۰ هزار حریق در مشهد ثبت شد، ادامه می دهد: در بحث آموزش شهروندی برای مخاطرات طبیعی، به ویژه سیل، زلزله و حریق کلاس های رایگان مؤثری همه ساله در سازمان آتش نشانی شهرداری مشهد و هلال احمر برگزار می شود که با اطلاع رسانی درست و حضور همه جانبه شهروندان، می توان شاهد کاهش محسوس تلفات انسانی در مواجهه با سیل بود.

اردوی سیلاب

وی ادامه می دهد: درک و برداشت ما از نیروی آب و جریان سیلاب متأسفانه آن قدر که باید به واقعیت نزدیک نیست. همین است که در شرایطی که چندین بار اداره کل هواشناسی اطلاعیه هشدار زرد و نارنجی صادر می کند، باز دوباره مشاهده می کنیم که مدارس ما در مشهد دانش آموزان را درست روز چهارشنبه به اردو می برند و اردوی دانش آموزان را در پارک هایی که خطر سیلاب در آن ها بیشتر است، برگزار می کنند. وی با بیان اینکه مردم باید بدانند جریان آب روی زمین حتی اگر ۱۰ سانتی متر هم باشد، می تواند ما را زمین گیر کند، می گوید: این اطلاعات به دست شهروندان نمی رسد، مگر اینکه در وهله اول آموزش ببینند. قائمی اضافه می کند: هنوز جای این نوع آموزش ها در مدارس ما خالی است و به نظر می رسد از آنجا که حوادث طبیعی عمدتاً پیش بینی پذیر نیستند، دست کم باید آموزش های اولیه مواجهه با این موارد در ادارات، مدارس و دانشگاه های ما گنجانده شود و آموزش های ما به سمت وسویی برود که فرد بداند اگر در سیل گیر افتاد، چگونه خودش را نجات دهد. وی پیشنهاد می دهد: در این زمینه می توان نمایشگاه های بزرگ شهری را با کارگروه های مختلف مرتبط با مخاطرات طبیعی به مناسبت های مختلف برگزار کرد. شهروندان درباره حریق هم باید بدانند یک دقیقه بعد از آتش سوزی دما به هشتصد درجه سانتی گراد می رسد و این اوج خطر است.

تدبیر برای بحران

سیل مشهد ظهر پنجشنبه وزیر کشور را برای ارزیابی وضعیت شهر به مشهد کشاند. احمد وحیدی با حضور در منطقه سیدی از نزدیک وضعیت خانه های سیل زده را بررسی کرد و در جمع خبرنگاران گفت: خیابان سپاه منطقه سیدی مشهد جزو بافت فرسوده محسوب می شود و جزئی از برنامه های ما برای نوسازی و بازسازی است. در این منطقه، سازه ها ناپایدارند و به روش مهندسی ساخته نشده اند، اما به شهروندانی که وسایل خانه هایشان آسیب دیده است، قول می دهم پس از ارزیابی کمک کنیم. این خبر برای تعدادی از خانواده های مشهدی که عازدار عزیزانشان هستند یا برای پدرانی که همه دارایی شان را صرف خرید جهیزیه دخترشان کرده بودند و در عرض چند دقیقه آن را از دست دادند، یابری کارگرانی که همه دار و ندارشان زیر آب رفته است، حتی مرهم هم نیست. به راستی برای وقوع لحظه بحرانی در مشهد چه تدبیری اندیشیده ایم؟ مشهدی که سالانه علاوه بر جمعیت مجاور، بالغ بر ۳۰ میلیون زائر داخلی و خارجی را در دل خود جای می دهد.

66

احمد وحیدی
با حضور در منطقه
سیدی از نزدیک
وضعیت
خانه های
سیل زده را بررسی
کرد و در جمع
خبرنگاران گفت:
خیابان سپاه
منطقه سیدی
مشهد جزو بافت
فرسوده محسوب
می شود و جزئی
از برنامه های ما
بازسازی است